

Kurtuluş Savaşı Kadınları

Zeki Sarıhan

Telgrafhane Yayınları
Genel Yayın: 147

Kurtuluş Savaşı Kadınları
Zeki Sarıhan

Telgrafhane'de 1. Baskı: Ekim 2023
ISBN: 978-625-7926-57-7

Yayın Yönetmeni
Taylan Özbay

Editör
Aydan Burcu Özdem

Tasarım-Dizgi
Mehmet Coşkun

Yayın Hakları © Telgrafhane Yayınları, 2023

Sertifika No: 48157

Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz,
kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Baskı-Cilt
Bizim Büro Matbaa Dağıtım Bas. Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 42488

Telgrafhane Yayınları Basım Dağıtım Ltd. Şti.
Adakale Sk. No: 16/9 Kızılay Çankaya/ANKARA
Tel: 0(312) 433 03 58
www.telgrafhane.com.tr/bilgi@telgrafhane.com.tr

ZEKİ SARIHAN

KURTULUŞ SAVAŞI KADINLARI

telgrāfhane
yayınları

Zeki Sarıhan, 1944'te Ordu iline bağlı Fatsa ilçesinin Beyceli köyünde doğdu. Samsun-Ladik Akpınar İlköğretmen Okulu'ndan 1964'te mezun olarak köy öğretmenliğine başladı. 1970'te Gazi Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü'nü bitirdi. Milas'a bağlı Selimiye bucağı ortaokulunda Türkçe öğretmenliği yaparken 12 Mart 1971'de başlayan dönemde mesleğine üç yıl ara vermek zorunda bırakıldı. 1974'te Fatsa Ortaokulu'nda görev ve döndü. Yozgat ve Kastamonu'da da öğretmenlik yaptıktan sonra 12 Eylül döneminde 3 yıl gene meslekten uzaklaştırıldı. Bu arada Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Programı'nı bitirdi. 1986'da göreve dönerek 1993'te Ankara 50. Yıl Lisesi'nden emekli oldu.

Beyceli Köyü Kalkındırma Derneği başkanlığı, Fatsa Köycülük Derneği ikinci başkanlığı, kısa bir süre Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği başkanlığı (1968) ve Gazi Eğitim Enstitüsü Öğrenci Derneği başkanlığı (1969) yapan Zeki Sarıhan, Kore Dostluk Derneği başkanlığı (2001-2003) ve Ulusal Eğitim Derneği genel başkanlığı görevlerinde de bulundu. (2003-2019)

Ocak 1980'de arkadaşlarıyla birlikte kurduğu aylık Öğretmen Dünyası dergisinin sahipliğini ve genel yayın yönetmenliğini üstlendi. Çeşitli yayın organlarında Kurtuluş Savaşı tarihi ve eğitim ile ilgili yazılar yazdı, radyolarda ve televizyon kanallarında konuşmalar yaptı.

Sarıhan, evli ve iki çocuk babasıdır. Ankara'da oturmaktadır.

Yayımlanmış kitapları şunlardır:

1. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Açıklamalı Kronoloji, 4 cilt, 1990, Afet İnan Tarih Araştırmaları Ödülü, (birinci cilt 3, ikinci ve üçüncü ciltler 2 baskı) 1982-1986, Öğretmen Dünyası, 1993-1996, Türk Tarih Kurumu
2. *Vatan Türküsü-İstiklal Marşı'nın Tarihi ve Anlamı*, 3 baskı, 1984, Öğretmen Dünyası, 2000, 2002, Kültür Bakanlığı
3. *Dünyanın Bütün Çiçekleri*, 2 baskı, 1984, 1991, Öğretmen Dünyası
4. *Unutulmayan Öğretmenler*, 2 baskı, 1984, Öğretmen Yayınları, 2002, Kültür Bakanlığı
5. *Çerkez Ethem'in İhaneti*, 3 baskı, 1984, 1986, 1998, Kaynak Yayınları
6. *Biz Hazırız (Öğretmenlik Yazıları)*, 1991, Öğretmen Dünyası
7. *Öğretmen(im) Sizi Çok Seviyor(uz)*, 2 baskı, 1996, 2001, Öğretmen Dünyası

8. Mehmet Akif, 1996, Kaynak Yayınları
9. Kurtuluş Savaşı'nda İktidar, 2000, Kaynak Yayınları
10. Doğu'nun Seher Yıldızı Kore, 2002, Kore Dostluk Derneği
11. Kurtuluş Savaşı'nda Türk Afgan İlişkileri, 2002, Kaynak Yayınları
12. Kurtuluş Savaşı Gençliği, 2004, Kaynak Yayınları
13. Benim Hapishanelerim, 2005, Berfin Yayınları
14. Ulusal Eğitime Çağrı, 2005, Ulusal Eğitim Derneği
15. Emperyalizm Ulusal Eğitime Meydan Okuyor, 2005, Ulusal Eğitim Derneği
16. Kurtuluş Savaşı Kadınları, 2005, Çankaya Belediyesi (2 baskı), Remiz Kitabevi, Nilüfer Belediyesi, Cumhuriyet Kadınları Derneği, Ulusal Eğitim Derneği
17. Ulusal Eğitim Çağrı, 2007, Ulusal Eğitim Derneği
18. İyi Öğretmen Olmak, 2007, Öğretmen Dünyası
19. Çocuk ve Vatan, Beyceli Köyünde Son 100 Yıllık Değişim, 2008, Öğretmen Dünyası
20. Bir Ömür Böyle Geçti-Türkiye'de İlk Köy Yürüyüşü, 2008, Beyceli Kitaplığı
21. 1921 Maarif Kongresi, 2009 Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, Tarihçi Kitabevi
22. Kurtuluş Savaşı Öyküleri 1, 2011, Öğretmen Dünyası
23. Kurtuluş Savaşı Öyküleri 2, 2011, Öğretmen Dünyası
24. Kurtuluş Savaşı Öyküleri 3, 2012, Öğretmen Dünyası
25. Kurtuluş Savaşı Öyküleri 4, 2012, Öğretmen Dünyası
26. Kurtuluş Savaşı Öyküleri 5, 2013, Öğretmen Dünyası
27. Merhaba Asker, 2013, Çıngı Yayınları
28. Millî Mücadelede Maarif Ordusu, 2013, Tarihçi Kitabevi, 2019, PEGEM
29. Mamak Mektupları, 2015, Öğretmen Dünyası
30. Öğretmeni Eleştirin, 2016, Öğretmen Dünyası
31. Benim Güzel Yurdum, 2017, Heyemola Yayınları
32. Akpınar'da Okurken, 2017, LADER
33. Akçayazı Öğretmeni, 2017, Öğretmen Dünyası
34. İleri Köy Peşinde, 2020, Literatür Yayınları
35. Paşa'nın Rotası (Nuri Çolakoğlu ile birlikte) 2021, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür AŞ
36. Köy Çocuğu, 2023, Beyceli Kitaplığı
37. Dinmeyen Fırtına Zeki Sarıhan'a Armağan (Editör M. Devrim Topses), 2023, Pegem Akademi.

Sevgili annem
Hafıza Sarıhan'ın (1917-2003)
aziz anısına...

İçindekiler

ÖNSÖZ	17
Kaynaklar hakkında	19
Kaynaklardan yararlanma ve dil	21
ALTINCI BASKIYA NOT	23
I. Bölüm SAVAŞLARIN GETİRDİĞİ KADIN DEVRİMİ	25
İkinci Meşrutiyet: İpekböceği kozasından çıkıyor	25
Türk kadınlığının özgürlükçülüğü ve yurtseverliği	28
Birinci Dünya Savaşı: Düğünlerden derneklere	34
Mütareke’de “Kadınlık Hayatı”	36
Dünyadaki gelişmeleri izleyen bir kadınlık	40
Türkiye’de kadın manzaraları	41
Türk-Müslüman kadınının dış kimliği, örtünme konusu	44
“Bir elinde cımbız, bir elinde ayna”	47
Toplumsal çöküntünün yarattığı fahişelik	48
Yabancılarla düşüp kalkan kadınlar	50
İstanbul kadını-Anadolu kadını karşılaştırması	53
II. Bölüm KADINLAR ÜZERİNDE ÜŞMAN VAHŞETİ	58
İşgal edilmiş kadınlar!	58
Güney Marmara’da Yunan vahşeti	62
Orta Anadolu’da “Kızıl âfet”	66
Ankara Batı’ya sesleniyor: Vahşeti durdurun!	71
Yalnız Türk kadınlarına mı?	72
Türk ananın kini ve bağışlayıcılığı: Vurma Fatma	74
III. Bölüm KADINLARIN KALEMLERİ VATAN HİZMETİNDE	76
“Erkekler yoksa biz varız!”	76
İstanbul kadınları: Türkiye’nin temsilcileri de dinlensin	78
“Türk Kızı da Milli Mücadele’ye Atılmalıdır!”	79

Bolu kadınlarının dilekçesi: Silahları verin, biz savaşalım!.....	81
Emperyalist merkezlerde Türkiye'yi savunan kadınlar	82
İşgal üzerine ilk kadın protestoları	84
<i>Üsküdar kadınları: Vatan için kanımız helal olsun!</i>	85
<i>Erzurum kadınlarının Avrupa medeniyeti</i> <i>konusunda diiş kırıklığı</i>	86
<i>Edirne'de on bin kadın adalet istiyor</i>	87
IV. Bölüm KADINLAR MİTING KÜRSÜLERİNDE	88
18 Mayıs 1919 günü üniversitede: Canlı ve inançlı bir kuşak	88
Fatih Mitingi'nde Halide Edib ve Meliha Hanım: En kara günümüz.....	90
Üsküdar Doğancılar Mitingi'nde üç kadın: En önde biz olacağız!	92
Kadıköy Mitingi: Konuşmacıların yarısı kadın.....	95
<i>Üniversite öğrencisi Münevver Saime:</i>	95
Sultanahmet Mitingi'nde Halide Edib iki yüz bin kişiye ant içiriyor	97
Sultanahmet'te mevlit ve dua.....	99
İstanbul Türklerden alınamaz	102
İstanbul mitinglerinde kadın konuşmalarının özellikleri	104
Kastamonu kadın mitingi.....	106
<i>Mitingin düzenlenişi</i>	106
<i>Başkan Zekiye Hanım: "Gerekirse öleceğiz!"</i>	107
<i>Devlet başkanlarına gönderilen telgraflar:</i> <i>Can vermeyi göze aldık!</i>	108
V. Bölüm KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KADIN ÖRGÜTLERİ.....	111
İSTANBUL'DAKİ KADIN ÖRGÜTLERİ	111
Meşrutiyet devriminden devralınan miras	111
Milli Kongre'deki kadın örgütleri	113
Asri Kadınlar Cemiyeti.....	115
Kadınları Çalıştırma Cemiyeti	117
Biçki Dikiş Yurdu Hanımları Cemiyeti.....	125
Türk Çalıştırma Derneği.....	126
Türk Kadınlar Cemiyeti	126
Şehit Ailelerine Yardım Birliği	127
İstihlaki Milli Kadınlar Cemiyeti	128
ANADOLU'DAKİ KADIN ÖRGÜTLERİ	128

Çeşitli örgütlerde kadınlar	128
Alaşehir Türk Kadınlar Cemiyeti.....	129
Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti.....	131
Sivas Anadolu Kadınları Müdafaai Vatan Cemiyeti	131
<i>Kuruluşla ilgili iki anı.....</i>	<i>131</i>
<i>Derneğin kuruluşu</i>	<i>133</i>
<i>Tüzük</i>	<i>135</i>
<i>Derneğin genişleme çabaları.....</i>	<i>136</i>
<i>Derneğin protesto yazıları.....</i>	<i>139</i>
<i>İzmir konusunda çekilen telgraflar:</i>	<i>142</i>
<i>Sadrazamlığa ve İçişleri Bakanlığı'na ikinci başvuru</i>	<i>144</i>
<i>Barış şartları konusunda Senato'ya</i> <i>ve Mebuslar Meclisi'ne</i>	<i>145</i>
<i>Yardım kampanyası.....</i>	<i>145</i>
<i>Genel kurulda yapılan hararetleli konuşmalar</i>	<i>147</i>
<i>İstanbul'un işgaline karşı protesto</i>	<i>152</i>
<i>Halkı bilgilendirme çabası</i>	<i>153</i>
<i>Başkannın ayrılışı ve derneğin etkisizleşmesi</i>	<i>153</i>
<i>Derneğin Şubeleri</i>	<i>155</i>
Kastamonu Müdafaai Hukuk Hanımlar Cemiyeti.....	168
Kastamonu Hanımları Çalıştırma Derneği.....	170
Asker Kardeşlerimize Muavenet Cemiyeti	171
Yozgat'ta kurulan dernek.....	171
Antalya Toplumsal Yardım Cemiyeti	171
Diğer kadın örgütleri	172
VI. Bölüm HİLALİ AHMER KADINLARI	174
Hilali Ahmer	174
Ülkenin yarısı, diğer yarısı üzerinde göçmen!	175
Hilali Ahmer'in yardım kampanyaları	185
Hilali Ahmer Kadınlar Merkezi	187
Felaketi yaratanların felakete uğrayanlara yardımı!	189
Uluslararası Kızılhaç'ın ilgisi.....	191
Göçmen sorununun çözümü	191
Anadolu'da kadınlar ordusu harekete geçiyor	193
Kastamonu Hilali Ahmer kadınları	198
Kastamonu kadınlarından özveri örnekleri	200
Konya kadınlarının olağanüstü çalışması	203

Bartın ve Amasra kadınları: Çeyiz sandıklarının içinden	205
Diğer yerlerde: Yardım yarışı	206
Türkiye dışındaki Türk ve Müslüman kadınlardan	207
VII. Bölüm "MUSTAFA KEMAL'İN KAĞNISI"	211
Cephaneyi cepheye yetiştirmek	211
Ali Fuat Paşa: Soylu ve yüce manzara	214
Kâzım Özalp: Kucaklarında küçük çocuklarla... ..	214
"Yeter ki yurdumuz kurtulsun"	215
Mazhar Müfit Bey'in tanıklığı	216
Damar Arıkoğlu: Görenleri ağlatan manzaralar.....	217
Açıksözcü Hüsnü: Her günkü işlerden.....	218
Mustafa Necati: Kartaca kadınları gibi	218
Yahşihan'da hummalı taşıma	220
Nurettin Peker anlatıyor: Değirmene gider gibi... ..	222
Seydilerli Şerife Bacı'nın herkesi ağlatan özverisi	224
Yakup Kadri'nin kaleminden: Milli dram	227
Samsun yollarında: "Milletin malı bana emanettir"	229
Yolda doğuran kadın:	
"Geriye dönemem, asker cephane bekliyor"	230
Şerif Güralp: "Başı ağrıyan bile yok!"	230
Mekkare başında Muğla kadınları.....	231
Ulaştırma kollarında çoğu kadın 35 bin kişi	232
Amerikalı Ann Bridge'nin kaleminden:	
Heykelleşmiş görüntüler... ..	232
Fransız muhabir Schliklen'den: Vatana adanmış vücutlar!	234
Lord Kinross: "Sümerler zamanındaki gibi"	235
Franklin Bouillon: "Bu savaşı kazanacaksınız, çünkü..."	236
TBMM'de muhalefetin itirazı: "Bu bir zulümdür!"	236
VIII. Bölüm TÜRK KADINI CEPHEDE	242
Kadınlar erkekleri cepheye teşvik ediyor	242
Cepheye gönüllü yazılan kızlar	247
Örnek haberler	249
Adsız Savaşçılar	253
İkinci İnönü Zaferi'nin sırrı	254
Antep'te Yirik Fatma.....	255
Ödemiş'te Fatma'nın kahramanlığı	256
Pazarcık'ta bir annenin kararlılığı	257

Çukurova’da savaşçı kadınlar	257
Aydın kuşatmasında kadınlar	260
Cephede çarpışan kadınlar	262
<i>Ajitatör ve örgütçü Halide Onbaşı</i>	<i>263</i>
<i>Kahramanlık örneği: Bitlis Defterdarı’nın eşi</i>	<i>267</i>
<i>Kadın savaşçıların simgesi: Erzurumlu Kara Fatma</i>	<i>270</i>
<i>Boynundaki altın satarak tüfek alan Binbaşı Emire Ayşe</i>	<i>281</i>
<i>Çete Ayşe: Namusumuzu, ırzımızı korumak için savaşıyorum!</i>	<i>287</i>
<i>Tayyar Rahmiye:</i>	
<i>Kırmızı Müfrez’e’nin Uçan Savaşçısı</i>	<i>289</i>
<i>Fransız birliğini pusuya düşüren Kılavuz Hatice</i>	<i>291</i>
<i>Askere yemin ettiren garip kadın: Gül Hanım</i>	<i>292</i>
<i>Aşkının ölüme götürdüğü efe karısı: Gördesli Makbule</i>	<i>293</i>
<i>Ayşe Kadın: 25 kişilik kadın birliğinin kumandanı</i>	<i>296</i>
<i>Adile Hanım (Tarsuslu Kara Fatma)</i>	
<i>Afyon savaşlarında</i>	<i>297</i>
<i>Asker Saim: Üniversite öğrenciliğinden cepheye</i>	<i>298</i>
<i>Türk Jandark’ı Küçük Nezahat</i>	<i>298</i>
Savaşçı kadınlarla ilgili bir değerlendirme.....	300
IX. Bölüm DEVRİMİN KADINLARA ŞÜKRANI	302
Gazetecilerin, yazarların takdirleri: Kurdun dişi ve erkeği	302
Ordunun ödülü: İstiklal Madalyası	306
Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde:	
Sakarya Zaferi köylü kadınların eseridir	308
Mustafa Kemal Paşa: Sonsuza kadar kutsayalım	309
Refet Paşa: En büyük şükran borcu	312
Hamdullah Suphi: Zaferin kazanılmasında yarı yarıya etken	314
Madam Gaulis: Fransız kadınları heyecanla izliyor	315
KURTULUŞ SAVAŞI’NDAKİ KADIN HAREKETİNİN KADIN HAKLARI MÜCADELESİNE ETKİSİ	316
Batı Feminizminden farkı.....	316
Mustafa Kemal: Tam eşitlik	318
Doğu Hakları Kurultayı’nda Naciye Yoldaş:	
Feminizm çözemez	324
Müfide Ferit: “Milli Hareket kendi kadını yarattı”	326
“Türk ulusu kadınların hizmetini unutabilir mi?”	327

KADINLARA SEÇME VE SEÇİLME HAKKI TARTIŞMALARI	329
Türkiye seçme ve seçilme hakkının neresindeydi?	329
TBMM’de ilginç bir tartışma.....	332
YENİ TÜRKİYE’NİN YENİ KADINLARI.....	336
SONUÇ VE DÜŞÜNCELER	339
EKLER	342
<i>Ek 1</i>	342
<i>Ek-2</i>	344
KAYNAKLAR.....	346
DİZİN	353

Bu son senelerin inkılap hayatında, hummalı fedakârlıklarla yüklü mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak kurtuluşa ve bağımsızlığa götüren azim ve faaliyet hayatında milletin her ferdinin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakârlığı geçmiştir. Bu arada en ziyade himmet ile yad ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir gayret vardır ki, o da Anadolu kadınının göstermiş olduğu çok ulvi, çok yüksek çok kıymetli fedakârlıktır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının üzerinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını "Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim" diyemez. (Şiddetli alkışlar) (...) Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin mevcudiyet vasıtalarını hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkâr edemez ki, bu harpte ve ondan önceki harplerde, milletin hayat kabiliyetini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsulatı pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin mühimmatını taşıyan, hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Dolayısıyla hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen taziz ve takdis edelim.

21 Mart 1923

Gazi Mustafa Kemal

ÖNSÖZ

Türk Kurtuluş Savaşı yılları, yaklaşık bin yıllık Türkiye tarihinin en önemli dönemidir. Çünkü 1918 yenilgisiyle Türklerin binlerce yıldır süren bağımsız devletler halinde yaşama geleneği elinden alınmak, bağımsız yaşama gücü yok edilmek istendi. Türkler, istilacı emperyalistlere karşı silaha sarılarak imparatorluktan ellerinde kalan son topraklarda bağımsız bir devlet kurdular. Ancak böyle bir bağımsızlıktan sonradır ki, modern bir ulusal yaşama geçebildiler. Türk Kurtuluş Savaşı, Türkler için hem bir kurtuluştur hem de bir yeniden uyanışın temelidir.

Kurtuluş Savaşı, aynı zamanda emperyalizme karşı 20. yüzyılda başarıya ulaşan ilk bağımsızlık savaşıdır. Bu nedenle bütün ezilen milletlere de örnek olmuş ve cesaret vermiştir.

Hem Türkler hem dünya tarihi açısından böyle büyük sonuçlar doğurmuş bir tarihsel dönemin çeşitli açılardan araştırılıp incelenmesi doğaldır. Nitekim Kurtuluş Savaşı'nın tarihi, çeşitli yönleri ve onun başkomutanı Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili pek çok kitap yayımlanmıştır.

Türk Kurtuluş Savaşı, ulusal bir seferberlikle kazanılabilmektedir. Bu seferberliğin içine toplumdaki tüm sınıflar, inanç grupları, kültürler, siyasetler, meslekler, yaş grupları, cinsiyetler girer.

Bu dönemde kadın ve erkekler, yurt savunmasında güçlerini ve düşüncelerini birleştirdiler. Zaten toplumsal hayatın her alanında aynı işleri yapan veya işleri bölüşen erkeklerle kadınlar, birlik halinde mücadele etmeselerdi bağımsızlık kazanılamaz veya savaşıyla varılabilen hedefler zayıf olurdu.

Kurtuluş Savaşı'nda ulusal birliği kurmak kolay olmamıştır. Özellikle Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Türk toplumu, bir dinleme ve anlama devresi geçirdi. Daha sonra öncüler öne geçti ve halkı bağımsızlık hedefleri doğrultusunda birleşmeye ve harekete geçirmeye çalıştı. Önderler bunda da önemli ölçüde başarılı oldular.

Bu çalışmamızda, Kurtuluş Savaşı'nda kadınların rolü ve çabaları ele alınmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nda ulusal seferberlikte kadınların önemli bir yeri vardır. Gerçi kadını sınıflardan, mesleklerden, siyasetlerden ayrı tutmak mümkün değildir. Bir kadın, kentlidir, köylüdür, çiftçidir, öğrencidir, gençtir, Alevi veya Sünni'dir, Türk ve Müslüman toplumun çeşitli alt kültürlerinden gelmektedir. Fakat, bunların ortak özelliği kadın olmalarıdır ve toplumsal mücadelelerde kadınların rolünü ayrıca incelemekte yarar vardır. Çünkü kadın, ataerkil bir toplumda, birçok toplumsal etkinlik alanının dışında bırakılmış, baskı altında tutulmuştur.

Cephede elde silah savaşmak eskiden beri erkeklerin mesleğidir. Bu durum, yalnız erkek egemen toplum kültürünün bir sonucu değil, cinslerin toplumsal rolleriyle de ilgilidir. Kadınlar, genellikle cephede savaşmazlar, çünkü onları geride bekleyen çocuklarını emzirip büyütmek, ocağı tütürmek, hayvan ve ürün yetiştirmek gibi, en az savaşmak kadar önemli işleri vardır.

Kadınların bir savaşta görevlerini yapabilmeleri için onların silaha sarılmaları da gerekmez. Kadınlar ve onlarla birlikte cephe gerisini tutmuş olanlar bütün bu işleri yapmasalar, bir savaş kazanılamaz.

Ancak, bir savaş sırasında kadınlar, yalnız cephe gerisini tutmuş olmakla, cepheye ulaşacak ürünleri yetiştirmekle, çocuklara bakmakla yetinemezler. Zorunlu durumlarda, ellerine silahı da alırlar. Propaganda işlerinde de çalışırlar ve savaş durumunun emrettiği bütün işleri erkeklerle birlikte yapabilirler. Türkiye'de kadınlar, böyle bir görevle ilk kez Balkan Savaşı'nda karşılaşmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'na katılan ülkeler İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya ve ABD, savaşta kadınlardan yararlanma yoluna gitmiştir.

Bütün kurtuluş savaşlarında ve sosyal devrimlerde kadınların üstlendiği görevlere vurgu yapılır. Kadın kahramanlar anlatılır ve

böylece hem bir değerbilirlik örneği verilir hem de kadının toplumsal yaşamdaki yerinin güçlenmesi amaçlanır.

Türk Devrimi'nde kadının rolüne çeşitli tarih, anı kitaplarında, resim, heykel, şiir, roman, müzik gibi sanat eserlerinde değinilmiştir. Böylece Türk kadınlığının bağımsızlığını ve modern devletin kuruluşundaki rolüne vurgu yapılmıştır. Elinizdeki *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, aşağıdaki sorulara yanıt vermeye çalışmaktadır:

1. Türk Zaferi'nde kadınların payı nedir?
2. Türk kadını Kurtuluş Savaşı'na hangi birikimle girmiştir?
3. Çeşitli sınıflara mensup kadınlar, savaş yıllarında nasıl bir işbölümü yapmışlardır?
4. Kurtuluş Savaşı'na kadının katkısı, daha sonra kadın özgürlüğü mücadelesine bir katkı yapmış mıdır, yapmışsa bunun derecesi nedir?
5. Türk Kurtuluş Savaşı kadınlığını, Batı'daki kadınlıktan ayıran özgünlükler var mıdır, varsa bunlar nelerdir?

Kaynaklar hakkında

Türkiye'de kadın hareketleri tarihini anlatan çok sayıda kitap ve makale vardır. Bunlar ister istemez Kurtuluş Savaşı'ndaki kadınların çalışmalarına da değinmektedirler. Yalnızca Kurtuluş Savaşı'ndaki Türk kadınlığını anlatmak amacıyla kaleme alınan eserlerin sayısı, bu savaşın dünya çapındaki önemine ve kadınların bu savaşta aldıkları role göre ne yazık ki azdır. Bu tip çalışmaların Kurtuluş Savaşı'ndan sonra oldukça geç bir tarihte yapılmış olması da önemli bir eksikliktir. Gerçi daha savaş sırasında ve Cumhuriyet'in kuruluş döneminde kaleme alınan yazılarda, kadınların bu savaşta rolüne ilişkin bölümler vardır ya da eserlerde bunlara yer verilmiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı kadını konu alan ilk eserin yayımlanması için, savaşın bitiminden (1922) başlayarak 26 yıl beklemek gerekmiştir. Cahit Çaka'nın "*Tarih Boyunca Harp ve Kadın*" (1948) adlı eseri bile, adından da anlaşılacağı üzere, doğrudan doğruya bu savaşta kadınlara özgülenmiş değildir. Ancak önemli bir bölümü Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarına ayrıldığı için alanında yazılan ilk kitap sayılmayı

hak etmektedir. Aynur Mısıroğlu'nun "*Kuvayı Milliye'nin Kadın Kahramanları*" kitabının yazılması için (Önsöz'ün altındaki tarih 1976), aradan yaklaşık bir 30 yıl daha geçmesi gerekmiştir. İslamcı bir bakış açısının ürünü olan bu çalışma, Cahit Çaka'dan da yararlanarak kadın kahramanlar hakkında daha geniş bilgiler sunmaktadır. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal'ın "*Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*" adlı çalışması (İlk baskısı 1987) savaş döneminde Anadolu'nun en önemli ve yaygın bir kadın örgütüyle ilgili yazışmaları gün yüzüne çıkarması açısından bu alana önemli bir katkı yapmıştır. Fevziye Abdullah Tansel'in "*İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız*" (ilk baskısı 1988) da kadın kahramanlar ile ilgili derli toplu ve titiz bir çalışmadır.

Her biri kuşkusuz büyük bir emek ürünü olan bu yayınlardan Mısıroğlu ve Tansel'in araştırmalarının çatısı birbirine benzemektedir. Konuya Kurtuluş Savaşı öncesinden başlamakta, Kurtuluş Savaşı kadınına da çeşitli çalışma alanları içinde ele almaktadırlar. Daha sonra konu ile ilgili yazılan makale ve kitaplarda, genellikle bu kitaplarda ele alınan bilgiler kullanılmış ve bunlara katkılarda bulunulmuştur.

1. Elinizdeki kitapta kaynaklar şu gruplara ayrılmıştır:
2. Kurtuluş Savaşı yıllarında yayımlanmış olan süreli yayınlar (gazeteler, dergiler, tutanaklar).
3. Yukarıda andığımız, doğrudan konu ile ilgili olan kitaplar ve makaleler.
4. Kurtuluş Savaşı ve Atatürk ile ilgili diğer bütün kitaplar.
5. Dünyada ve Türkiye'de kadın hareketlerini konu alan kitap ve makaleler.

Kurtuluş Savaşı'na gelinceye kadar kadınların önemli bir mücadeleye birikimi sağladıkları, savaştan sonraki kadın hareketlerinde de onların bu savaşta elde ettikleri saygın konumun büyük bir yer tuttuğu açıktır. Kitapta bu "öncesi" ve "sonrası" ile ilgili olarak ayrılan bölümler için daha önce yapılan araştırmalara göndermeler yapılmakla yetinilmiştir. Kitabımızın özgün sayılabilecek kaynakları, Kurtuluş Savaşı yıllarında yayımlanan gazeteler ve bu savaş konu edinen kitaplardır.

Böylece, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*'nın daha önceki kitaplara oranla geniş bir kaynak tabanına yaslandığı, bu nedenle, kendi alanında en geniş ve kapsamlı bir araştırma olduğu söylenebilir.

Kaynaklardan yararlanma ve dil

Kaynaklara ulaşmada en büyük zorluk, Kurtuluş Savaşı yılları gazete koleksiyonlarının bir arada bulunmamasıdır. Bu koleksiyonlar, Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi, İstanbul'da Atatürk Kitaplığı (Eski Belediye Kütüphanesi), İnkılap Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi gibi kurumlara dağılmış durumdadır. Gerçi bunların bir kısmının mikrofilmleri alınmış ve kütüphaneler birbirlerinden bunları sağlamışlardır ama hâlâ hepsini bir arada bulabilmek mümkün değildir.

Öte yandan, mikrofilme alınan koleksiyonların asılları araştırmacıya verilmediğinden, bunları mikrofilmlerinden okumak zorunlu hale gelmiştir. Mikrofilmlerin bir kısmının net olmaması ve esasında bazı gazetelerin de o zaman kullanılan harflerin eskiliği ve kâğıdın kalitesi nedeniyle iyi okunmaması gibi zorlaştırıcı etkenler, araştırmacıya deyim yerindeyse kök söktürmektedir. Bu gibi metinlerde belgeleri doğru olarak okumak, eski yazının ciltvelerinden ötürü iyi Osmanlıca eğitimi almış kişiler için bile kolay değildir.

Metinler verilirken, bunlardan alıntı yapılırken ya da özetleme yoluna gidilirken, bugünkü kuşaklar tarafından anlaşılabilmesi için gerektiğinde dilin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bırakılması gereken bazı eski ya da açıklanması gereken sözcükler, dipnotlarda açıklanmıştır.

Dipnotlarda kitapların kısa künyelerine yer verilmiştir. Tam künyeler için kitabın sonunda yer alan Kaynaklar bölümüne bakılmalıdır.

"Kurtuluş Savaşı Kadınları" denince, genellikle elde silah cep hede çarpışan kadınlar akla gelmekte, buna ulaştırma kollarında görev alan kadınlarla, mitinglerde konuşan kadınlar eklenmektedir. Kuşkusuz, bu kadın etkinlikleri, Kurtuluş Savaşı kadınlığının en destansı örnekleridir. Ancak, Kurtuluş Savaşı'nda kadınları, daha geniş bir çerçevede ele almak gerektiği kanısındayım.

Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının Türkiye halkı, bu arada kadınlık üzerinde yaptığı büyük tahribat, fakat aynı zamanda bu savaşların kadınlara açtığı yeni iş alanları, öte yandan emperyalist istilanın ve yoksulluğun, toplumsal düzensizliğin bazı kadın kesimlerini nasıl alçalttığı, gene birtakım kadınların, kendilerini işgal subaylarına nasıl sunduğu üzerinde durmak gerekir.

İşgal altındaki yerlerde kadınların uğradığı cinsel saldırı, zulüm ve işkenceyi ele alan bir bölümün, Kurtuluş Savaşı kadınlığını anlatan bir yapıtın ana bölümlerinden biri olması şarttı.

Bu kitapta Kurtuluş Savaşı kadınlığı ile ilgili bazı konuları içeren bir girişten sonra işgallere karşı kadınların protestolarına, miting kürsülerindeki kadınlara yer verilmiş, ardından Kurtuluş Savaşı'nda kadın örgütleri ele alınmıştır. Önemli bir kadın etkinliği de o zamanki adı Hilali Ahmer olan Kızılay kadınlarının aç göçmenleri doyurup barındırmak, savaşçıların yaralarını sarmak gibi görevler üstlenmeleridir. Başlı başına bir yapıtı doldurabilecek bu konuya kitapta bir bölüm ayrılmış, daha sonra, kadınların ulaştırma kollarında aldığı görev üzerinde durulmuştur. Etkinliklerin en dikkate değer olanı, kuşkusuz cephede kadınların savaşmalarıdır. Bunu anlatan bölümden sonra, Kurtuluş Savaşı kadrolarının ve Kurtuluş Savaşı üzerine yazanların kadınlara şükranı ele alınmış ve bu savaşın kadın özgürlüğüne getirdikleri tartışılmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk kadınlarının gösterdikleri kahramanlığın ve üstlendikleri soylu görevin, Türkiye'nin tam bağımsızlık ve toplumsal gelişme mücadelesinde bugünün kadınlarına büyük bir ilham kaynağı olacağı açıktır. Bu kitabın yazılmasındaki amaç da bu ilhamı besleyecek bilgi ve belge sunmaktan başka bir şey değildir.

Bağımsızlıkçı, aydınlanmacı, halkçı kadın mücadelesinin mirası üzerine kurulmuş ve çalışmakta olan Cumhuriyet Kadınları Derneği'nin özendirilmesi olmasaydı, bu kitabın yazılması herhalde daha geç bir tarihe kalacaktı. Bu bakımdan, derneğin başkanı¹ ve üyelerine teşekkürümü şuracıkta bildirmeyi borç bildim.

1 Cumhuriyet Kadınları Derneği'nin o zamanki başkanı eşim öğretmen-avukat Şenal Sarıhan'dı.

ALTINCI BASKIYA NOT

Kurtuluş Savaşı Kadınları toplumumuzdan, özellikle kadınlardan beklenen ilgiyi gördü. Kitap 6 baskı yaptı. Bunlardan biri izinsiz olarak 50.000 adet yapıldığı için Kurtuluş Savaşı Kadınları'nın aradan geçen 18 yıl içinde 63.000 nüsha çoğaltılmış oldu. Yurdun birçok yerinde Cumhuriyet Kadınları Derneği başta olmak üzere birçok dernek ve belediyelerin düzenlediği etkinliklerde onu okuyucular için imzaladım. Gene yurdun çeşitli yerlerinde verdiğim konferanslar içinde bu konu başta geldi.

2019'da Ulusal Eğitim Derneği kapanırken, artık dağıtım olanağı kalmadığından dernekte bulunan nüshalarından Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi örgütlere önemli sayılarda gönderdim.

Telgrafhane Yayınları'nın kitabı yeniden basma ihtiyacı duyması, konunun öneminin devam ettiğini gösteriyor. Yayınevinin yöneticisi Taylan Özbay'a ve kitabı yeni baskıya titizlikle hazırlayan görevlilere teşekkür ederim.

Ankara, 8 Ekim 2023